موسلیح شێخولئیسلامی(ڕێبوار)* شاعیری خەباتی چینایەتی کرێکاران.. عەبدوڵا سڵێمان(مەشخەڵ)

موسلیح شێخولئیسلامی (ڕێبوار) یەکێکە لە شاعیرە کرێکارییەکانی نەو بزووتنەوەی ئەدەبی نوێی کوردی. ڕێبوار بە شیعر و سروودەکانی توانی بەشدارییەکی چینایەتی جیدیی لە شۆڕش و تێکۆشانی کرێکاران و خەباتی مارکسیستی لە کوردستان و ئێران بکات. ڕێبوار هەر لەسەرەتای شۆڕشەوە (١٩٧٩) پەیوەست بووە بە سەنگەرەکانی خەبات و بەرگری کرێکاران و خەڵکی زەحمەتکێش و لەسەنگەری بەرژەوەندی چینایەتی کرێکارانەوە شیعر و سروودەکانی بۆ جۆشدانی خەباتی چەوساوەکان و بەشمەینەتان نووسیوە. تەوزیفکردنی خەبات و سیاسەت لە شیعر لای ڕێبوار هێندە تۆخە کە بە دەگمەن شیعرێکی ڕێبوار هەیە (جگە لە هەندێک لە شیعرە بەراییەکانی نەبێت) ناوەڕۆکێکی سیاسی و چینایەتی نەبێت. ئەویش لەو تێگەیشتنەوە سەرچاوە دەگرێت کە شیعر دەتوانێت ڕۆڵی گرنگ بگێڕێت لە خەباتی ڕەوای ستەملێکراوان، بۆ ئازادی و یەکسانی و دادپەروەری کۆمەڵایەتی. شیعر لای ڕێبوار چەکی هۆشیارکردنەوەی کرێکاران و زەحمەتکێشانە بۆ بەرژەوەندییە چینایەتییەکانیان و هاندانیانە بۆ خەبات لەپێناو بەرقەراربوونی کۆمەڵگەیەکی ئازاد و یەکسان.

کرێکارم
هاتوومە مەیدان
ئەڵێم هەر کارە ئینسانی خوڵقان!
سەد ساڵە ئەڵێم؛
ئەمە بڕیارە
بڕیاری ڕۆژی یەکی ئایارە
کرێکارانی جیهان یەکگرن!
چەرخی چارەنووس لەدەست خۆ گرن! (١)

ڕێبواری شاعیر دەزانێت بەرقەرابوونی ئازادی و یەکسانی و سۆشیالیزم بەبێ شۆڕشی کۆمەڵایەتی چینی کرێکار مەیسەر نابێت. بۆیە لەڕێگەی شیعرەوە بانگەوازی ئەم ئامانجە چینایەتییە واتە سۆشیالیزم دەکات. ڕێبوار بە هیچ سڵەمینەوەیەک بیروباوەڕی

مارکسیستی خۆی بەیان دەکات و ئەمەش دواجار دەبێتە ڕەچکەیەکی شیعریی کە شانبەشانی شاعیران سلێمانی قاسمیانی و فاتیح شێخ (چاوە) و هەوڵە سەرەتاییەکانی ئەحمەد بازگر و چەندانی تر، گەشە بە بزووتنەوەی شیعری کرێکاریی دەدات و شوناسێکی ڕوونتر دەبەخشێتە ئەدەبی پرۆلیتاری و مارکسیستی.

ئاسۆی گەشمان ڕزگارییە
بە گشت نەتەوە و ئینسان
سۆسیالیزمە موژدەدەری
ڕوناکی و ژینی یەکسان. (٢)

لای ڕەبوار مەعلوومە خەباتی چینی کرێکار، خەباتی ژنان و پیاوانی کرێکارە دژ بە نیزامی سەرمایەداری. چونکە بەبێ ئەم خەباتە چینایەتییە کە هەڵگری ئاسۆی سۆشیالیستانەیە، ژنان لە ستەم و چەوسانەوە ڕزگاریان نابێت و هەرگیز یەکسانی هەمەلایەنەی ژنان و پیاوان نایەتە دی. ژنان لە دیدی ڕەبوار، توێژێک نین وەکچۆن کۆمەڵگە پێناسەیان دەکات، بەڵکوو ژنان بەشێکی جیانەبووەوەی جەستەی مرۆڤایەتین و لەگەڵ پیاواندا خاوەنی یەک پرس و یەک چارەنووسن. هەر بۆشە کە حیزبی کۆمۆنیستی ئێران لە ساڵی ١٩٨٣ دادەمەزرێت، ژنان دەبنە کۆڵەکەیەکی بنەڕەتی ئەو حیزبە مارکسیستە.

کۆیلەتی ژن ژێر دەستەیی
چەوسانەوە و هەژاری
بەیەک نیزامەوە بەندە
حوکمی سەرمایەداری
ئەو نیزامەی حوکمی ڕەشی
شەوەی ڕەشی وەڵاتە
ڕاپەڕین تێکی بشکێنین
شۆڕشەو هەلی خەباتە. (٣)

دیارە ئەم بۆچوون و تێڕوانینە ئینسانییە مارکسیستییە بەرئەنجامی گەشەی بزووتنەوەی سیاسی چینایەتییە لە کوردستان، ئەگینا ئەگەر شیعرە بەراییەکانی شاعیر بخوێنینەوە بە تایبەت کۆمەڵەشیعری (گەشتە لە کوردستان)دا کە لە ساڵی ١٩٧٩دا بڵاوکراوەتەوە ، دەبینین ئەو شیعرانە کەم تا زۆر بەهیچ کۆڵجێک پەیوەندییان بە خەباتی چینایەتی و شیعری بەرگری کرێکارانەوە نییە.(٤) بەڵکوو زیاتر دەربڕینی سۆز و هەستن سەبارەت بە سروشت و بار و دۆخی کۆمەڵگەی کوردستان.

ئەوەڵ دوو لادێی هاوڕێمانن
پیرو ئیفتادەن و دونیا زانن
وەکو دەشتن، پڕی سەوزی بژوێن
وەک درەخت، سەر لە حەوایە دەسوێن

گیانە، سەوزە بە گەڵای سەوزی بەهار
پڕی ئەستێرەیەی پۆپی بڕ بار
لقی پڕ میوەیە؛ بێ فیزو نەوي
دەونەێ و ماچی ئەکا، خێوی زەوي.
هەروەها سەر قسە دامەزراوە
یەکێ پیرە، ئەوی دی، دڵ-لاوە.(٥)

بە بۆچوونی من کۆمەڵە شیعری (گەشتێ لە کوردستان)، گوزارشتە لە دیدی سروشخوازانەی ڕێبوار لە سەرەتای دەستپێکی شیعرییەوە دەینووسێت. کاریگەری گۆرانی شاعیری بەئاشکرا پێوە دیارە. دەقە شیعرییەکان تا بڵێی سادە و ناوەڕۆک کوردەوارییـن. کاتێک کە بەراوردکاری دەکەین لەنێوان گەشتێ لە کوردستان و شیعرەکانی دواتری ڕێبوار، چوونەپێشەوە و بەهێزبوونی هونەری شیعر هەست پێدەکەین و دەبینین. واتە هێڵی هونەری شیعر لای ڕێبوار ڕوو لەسەر ڕۆیشتووە. ئەمەش دیارە خاڵی ئەرێنی هەوڵە شیعرییەکانی ڕێبوارە.

بەڵام لەم دوو کۆمەڵە شیعرەدا (سروودی سڵاوی ئازادی) و (دەنگ هەڵبڕە)دا، ڕێبوار ڕێچکەی (گەشتێ لە کوردستان) جێدەهێلێت و دەبێتە خاوەن یەک هێڵێ نووسینی تایبەت بەخۆی. لێرەوە دەتوانم بڵێم کە هیج شاعیرێکی کورد بەر لە ڕێبوار بەو ڕۆشنییە و بەو بارگاوییە بە مارکسیزمی مارکس، شیعری بۆ خەبات و بەرگری چینی کرێکاری کوردستان نەنووسیوە. (بۆیە بەلای منەوە، ئەگەر (ڕێبوار) لە (ئۆژین پۆتیە) باڵا دەستی نەبوو بێت ئەوا بە دڵنیایییەوە ئەڵێم ئەو زۆر بە ئاسانی ئەتوانێ (ئوژین پۆتیە)ی کورد بێت و تۆوی شۆڕش بێت بە درێژایی تەمەنی مرۆڤ و مرۆڤایەتی و دژی چەوسانەوە و داگیرکەر دەنگ هەڵبڕێت.) (٦)

من ئەو کەسەم
هەموو رۆژێک
ژیانی ئەمڕۆم ئەفرۆشم
بۆ کڕینی نانی سبەی.
ئەمرۆش دیسان
هاتوومە دەر
هەی ژین هەی ژین
ژیانی ئەمڕۆم بفرۆشم
لێم ناکڕێ؛
خاوەنی نان لێم ناکڕێ!
هانا یەکم پەنگاوەتە بین و گەروو
هەی داد هەی داد!

لەم بازاڕە بێڕیعمەدا
ژیان هەرزانترە
لە نان. (٧)

شیعرەکانی ڕێبوار دەتوانین بەمجۆرە پۆلینبەند بکەین: شیعرە بەراییەکان، سروودەکان، شیعر ژانی لەدەستچووی ئازیزان و گیانبەختکردووان، شیعرە ئاساییەکان، وەرگێڕدراوەکان. جێی ئاماژەیە شیعرە سیاسیە چینایەتییەکانی ڕێبوار لەجەرگەی سۆڕشی کوردستان بە ئاسانی دەبوونە وەردی سەرزاری پێشمەرگەکانی کۆمەڵە و حیزبی کۆمۆنیستی ئێران و تەنانەت کرێکاران و خەڵکی ستەمدیدەی کوردستان و ئێران. ڕێبوار شوناسی شیعرە چینایەتییەکانی لە مارکسیزم و بەرژەوەندی چینایەتی کرێکارانەوە وەردەگرت، هەربۆیەش بەسەکردنەوە لەبەرانبەر هەر تێڕوانین و دنیابینییەکی غەیرە کرێکاریی و غەیرە مارکسیستیی وەستایەوە و ململانێکانی نەو گۆڤاری پێشەنگ گەواهی ئەم قسانەن.

چەنای چەند ساڵ
پاش تۆ و لێنین
ئاڵای سووری بیروباوەڕی پیرۆزتان
دەشەکێنین
بەهاری ساڵ
بەگوڵی ئاڵ
بە گوڵی ئاڵی ئاڵای سوور
دەنەخشێنین
هاوڕێی هۆزان
ئێمە هەمان
هاوڕێیانی مانیفیستی کۆمۆنیستین
ئێمە هەمان
هاوڕێیانی مانیفیستی کۆمۆنیستین.(٨)

کاتێک لەساڵی ١٩٨٥ کانوونی هونەر و ئەدەبی کرێکاری کوردستان دەدامەزرێت، ڕێبوار چالاکانە بە بەرهەمە کرێکارییەکانی بەشداری کارا دەکات و دەبێتە یەکێک لە کۆڵەکە سەرەکییەکانی ئەو ڕێکخراوە ئەدەبی و هونەرییە. ڕێبوار لەکێشمەکێشەکانی ئەو کانوونی هونەر و ئەدەبی کرێکاری کوردستان نەک هەر بێتەرەف نابێت و بەڵکوو بەرگریکەرێکی سەرسەختی ئەدەبیاتی کرێکاریی دەبێت لەبەرانبەر تێڕوانینی ناسیونالیستیدا. ڕێبواری شاعیر و جەنگاوەری مارکسیست، هیچ سنوورێکی دەستکردنی بۆرژوازی نێوان ئینسانەکان بەفەرمی ناناسێت و لەهەرکوێیەک خەباتی چینایەتی بخوازێت، ئەو لەوێ

ئامادەیە. ئەوەتا لە جەرگەی ڕووداوەکانی کوردستانی عێراق لە ساڵی ١٩٩١، شیعری ڕێبوار ئامادەیە و گوزارشت لەو دۆخە سیاسییە و بزووتنەوەی شووراکان دەکات.

هاوارم کرد :
سی و پێنج سەعات کار،
ئازادی
وتم شوورا، شوورا دڵە؛
دەی لێدەر!
با لە کارگا و مەعمەلەوە
بە ڕەگاوڕەگی کۆڵان و
جادە و گەڕەک و مەیدانا
گەشی و خۆشی بخاتە گەڕ!
بەڵام هەیهات؛
زنجیری پێی ئازێدیمان نەپچڕابوو،
شوورا، پەساپۆرتی نەبوو،
تلیاک بوو،
قاچاخ کرابوو!!(٩)

ڕێبوار و وەرگێڕان

وەرگێڕان وەک کردەیەکی مەعریفی نێو زمان، ئاشنابوونە بە کلتوور و نەریتی زمان و ئەوانی دی. دیارە لەڕێگەی پرۆسەی وەرگێڕانەوە خوێنەر دەتوانێت دنیابینی و تێڕوانینی سیاسی چینایەتی و گەشەی فیکری و زۆر زانیاری تر بەدەست بهێنێت. وەرگێڕان پردێکە لەنێوان زمان و کلتوورەکان و کەناڵێکی ئەجگار گرنگیشە بۆ هۆشیاری. ڕێبوار هەر زوو دەرکی بەم کەناڵە مەعریفییە کردووە و دەستی بە بردووە و کۆمەڵێ بەرهەمی جوانی وەرگێڕدراوەتە سەر زمانی کوردی، لەوانە ئێژین پوتیە و هانریش هاینە و نازم حیکمەت و مەحموود دەرویش و ڤیکتۆر هیگۆ و جەهیل و برتۆڵد برێشت و فەدریکۆ گارسیا لۆرکا و زۆری دی. (١٠) ئەم وەرگێڕانانەی ڕێبوار نەک هەر تەنها ئاشناکردنی خوێنەری کوردزمان بوو بە جیهانی شیعرەکانی ئەو شاعیرانە، بەڵکوو بەهێزکردنی ئەو ڕێچکەشیعرییە کرێکارییەش بوو کە ڕێبوار لەسەری دەڕۆیشت.

بۆرژواکان!
بە ئاوازی کلیساتان
کەوای ساتان
تانوپۆی زێڕ و زیو و ئاوریشەم

لەبەر ئەکەن
کە ئەو کەوای چنی بەتان؟
ئەمەی ڕووتی برسی بە نان
ئەمەی کرێکاری کارگای پارچە چنین
ئەوە ئاوا پێشتە ئەکەین
کەچی خەمان ڕووت و برسین! (١١)

ڕێبوار لای ڕوونە کە چینی کرێکار، چینێکی جیهانییە و خەبات بۆ ڕزگاری ئەو چینە، خەباتێکی ئەنتەرناسیونالیستییە و لەژێر یەک بەرژەوەندی چینایەتی هاوبەش دەچێتە پێش. بۆیە بەپێویستی دەزانێت کە چینی کرێکاری کوردستان و ئێران و خوێنەری کورد زمان لە ئەزموونی فەرهەنگ و ئەدەبی و هونەری هاوچینەکانی ئاگادار بن و سوودی لێ وەرگرن. ڕێبوار نەک تەنها دەقی شیعریی، بەڵکوو چەندین گۆرانی گۆرانیبێژی خاوەن هەڵوێست و خەباتکاری تەرجەمەی زمانی کوردی کردووە چەشنی جۆهیڵ و ترەیسی چاپمەن و بۆب دڵن و ..تاد.

تۆ ئاگات لێ نییە؟
خەریکن لە باسی شۆڕشێک دەدوێن
وەک سرتە دێتە گوێ
تۆ ئاگات لێ نییە؟
هەتاکو لە سەفی کوپیندان
کە دەنگیان هەڵدەنن لەبەر خەرخانەکان
هەتاکو مەحتەلن لە سەفی بێکاران
کە لێک-کەبوونەوە
بە هەنگاو بەرەوپێش هەڵهێنان،
دەستەنگان،
خەریکن ڕاپەڕن
خەریکن هەستن و بەشی خۆ بگرنە دەستی خۆ
فەقیرو هەزاران خەریکن ڕاپەڕن؛
ئەوەی هی خۆیانە یەکجاري بیگرن
تۆ ئاگات لێ نییە؟
باشترە بەی دەرچی
پێت دەڵێم! باشتر وایە هەڵێی
دە یاڵڵا
ئاخر قانوونەکان خەریکن دەگۆڕدرێن
قسە لە شۆڕشە.(١٢)

دوا وشە

بەکورتی ڕێبواری شاعیر وەک شاعیرێکی شۆڕشگێڕ و مارکسیست، وەک پێشەنگێکی شیعری نوێی کرێکاریی کوردی، لە سەرەتای دەیەی هەشتاکانی سەدەی ڕابردووەوە ڕێی گرنگی هەبووە لە سەقامگیرکردن و بەرەوپێشبردنی شیعری کرێکاری کوردی. ڕێبوار لەجۆرگەی شۆڕشی ئێرانەوە بوو بە دەنگی کرێکاران و خەڵکی زەحمەتکێشی کوردستان و ئێران. شیعر و سروود و تەرجەمەکانی ببوونە وزەی خەباتکارانە و ورەی شۆڕشگێڕانەی خەباتی کرێکاران و زەحمەتکێشان لەدژی ستەم و چەوسانەوەی سەرمایەداری. لای من ڕێبوار یەکێکە لە شاعیرە پێشەنگەکانی شیعری چینایەتی لە کوردستان کە جێپەنجەی بە سەر پێشکەوتنی شیعری کرێکاریی کوردییەوە دیارە. سڵاو لە ڕێبوار و خەباتی ئەدەبیی ڕێبوار لە پێناو ئینسانییەت و سۆشیالیزم.

کورتەیەک لە ژیاننامەی ڕێبوار لەزاری خۆیەوە

ساڵی ١٩٤٧، لە مەریوان، چاوم بە ژین پشکووتووە. سەرەتای شەستەکان، بو درێژەدان بە خوێندن، چوومە تاران. ساڵی ١٩٦٩، بەشی ئابوریم تەواو کرد. لە سەردەمی منداڵی و لاویمدا هۆگری خوێندنەوەی کۆمەڵایەتی و هونەریی، بەتایبەت شیعر و ئەدەب بووم و یەکەم ئەزموونە شیعرییەکانم، بە کوردی و بە فارسی، هی ئەو سەردەمی تازە لاوییەمە. لە هەڵسووڕانی سیاسیشدا، لە شانی چەپی بزووتنەوەی خوێندکاریدا بووم. ئەوکات، سەردەمی پێکهاتنی ڕێکخراوەکان و کاتی سەرنجی ڕەخنەگرانە بوو لە قوتابخانە سیاسییەکانی سەردەم. ئەمەش ڕێکخراوەکمان پێکهێنا کە دوایی ناونرا (کۆمەڵە). مەبەستمان دامەزراندنی حیزبێکی کۆمۆنیستی سەراسەری بوو لە ئێران. ئەوکات، خۆمان لە ڕەوتەکانی سەردەم (توودە و چریک و دیمۆکرات و تاد) بە جیاواز دەزانی و ڕێبازێکی کۆمۆنیستی ڕاستەقینەمان لە بەرچاو بوو؛ هەرچەند ناسیۆنالیسم، هێشتا، دەستبەردارمان نەببوو. کەشیعری (گەشتە لە کوردستان) و هەندێک داستانی کورتم، لەوانە، (شیعری دارینە) کە گێڕانەوەی ئاخرین ڕۆژەکانی سمایلی شەریفزادەیە، ئەوکات، بە دەستنووس و بە نهێنی، بڵاو بوونەوە. وەرگێڕانی ئازادانەی (چەپکێک چیرۆکی جوان) بە هۆنراوەی کوردی کە لە سیانزە چیرۆکی منداڵان پێک دێ و هی نووسەر و وێنەگەری سۆڤیەت ڤلادیمیر سوتەیێڤ، یادگاری ئەو سەردەمەیە، هەرچەند هێشتا چاپ نەکراون.
وەک گەلێک هەڵسووڕاوانی ئەو کات، ڕێگاشم کەوتە بەندیخانەی سیاسی: قزل- قەلعە، لە تاران. ماوەیەک پاش زانکۆ، وەک کارزانی ئابووری، لە "بەرنامەو بودجە"ی کوردستان، لە شاری سنە، دەستم بە ئیش کرد. هاوکات، دیارە بە نهێنی، درێژەم بە هەڵسووڕانی هونەریم و سیاسیم دەدا. ئەو سەردەمە بوو کە لەگەڵ شەریکی ژیانم، فەوزیە، ژیانمان و

خەباتمان لێک گرێدا؛ هەتا ئێستاش، پاڵپشتی قایمی خەبات و ژیانی یەکترین. لە بزووتنەوەی شۆڕشگێڕانەی ئەوکاتی ئیراندا کە شۆڕشەکەی ١٩٧٩ی لێکەوتەوە، چالاکیم نواند. دواتر، درێژەی بزووتنەوەی شۆڕشگێڕانەمان لە کوردستان، بە ئەمەی کۆمۆنیست درێژەی ئەو خەباتە بوو. یەکەمین سروودەکانیشم بەرهەمی ئەو سەردەمەن. هەندێک لە شیعرەکانی پێشتریشم بوونە ئاوازی پرۆپاگاندەی خەبات. لە هەشتاکاندا، (سروودی سڵاوی ئازادی) و (دەنگ هەڵبڕە) و (چەند لاپەڕە لە دەفتەری ڕۆژانەم)؛ هەروەها وەرگێڕاوی کوردی مانیفستی مارکس و ئەنگڵس، چاپکران. داستانی کورتی فارسی و کوردی (ئاسۆی شۆڕش) و هەندێک وەرگێڕان بە کوردی و فارسی،، نووسینی شیعر و هاوکاری کۆڕی بانگەواز بە سروود و ئاواز، هەروەها وتاری سیاسی، وێڕای خەباتی چڕ و پڕ لە کۆمەڵەی شاخدا، لە ڕادیۆ و ڕۆژنامەکانی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران و کۆمەڵەی ئەوکات، بڵاو دەبوونەوە .ئاخری نەوەدەکان هەستم بەوەکرد کە ئەم حیزبە نوێیەش نەیتوانیوە ببێتە ئەو حیزبەی بزووتنەوەی کرێکاری، بۆیە، سەرەتا بە ڕەخنە و پێشنیارەوە و سەرەنجامیش بە جیاکردنەوەی ڕێگا، خەباتی سەربەخۆم بە گونجاوتر زانیوە.
کاری نووسین و بەرهەمی هونەریم هەر درێژەداوە و ساڵی ٢٠١٣، بەیارمەتی کەسانێک کە لە چەند وتووێژی پێشتردا، سوپاسم کردوون، سەرجەمێکم لە کۆشیعرە دێرینەکانەوە هەتا تازەکان، بە هەندێک بەرهەمی چاپنەکراویشەوە، بەناوی (بۆ ئازادی) بە چاپ گەیاند کە ئێستا پێم وایە کاتی چاپی دووەم و خستنەپاڵی چەند بەرهەمی تازەش، هاتووە. کاری چاپنەکراوم چەپکە چیرۆکە منداڵانەکەی سەتێیەڤێ کە لە سەرەوە باسم کرد، ئەویش یارمەتیدەرێک پێشنیاری کرد بیکاتە چوار پێنج کتێبچە، کە لەوانە، دووی چاپ بوون. کۆپییەکی ڕازاوەی، بە ناوی (چەپکێک چیرۆکی جوان) لەسەر سایتی خۆم دانراوە. بە چاپی دووهەمی وەرگێڕاوی مانیفستیش، تائێستا بە بڵاوکردنەوەی (پێ دێ ئێف) لە سەر سایتەکان دڵخۆش بووم بەڵام لەوانەیە چاپکردنەوەی، وەک کتێبیش دەست بدا. ئێستاش لە شاری گوتنبرگی سوید ئەژیم و بەدەم ئیشێکی پارت – تایمەوە، خەریکی درێژەدانی کارەکانمم.(١٣)

عەبدوڵا سڵێمان(مەشخەڵ)
کانوونی یەکەمی ٢٠٢٤

سەرچاوە و پەراوێزەکان :

(١)و(٢)و(٣)دیوانی سروودی سڵاوی ئازادی، ڕێبوار، چاپی دووەم،

ئینتشاراتی کانونی یارمەتی بە کوردستان- کەڵن ١٩٩٠، لاپەڕەکانی ٦ و ١٠ و ١١.

(٤)جگە لەو دوو کۆمەڵەشیعرەی سەرەوەی ڕێبوار، کتێبی یان دیوانی (بۆ ئازادی) کۆکراوەی سەرجەم شیعرەکانی ڕێبوار لە کۆکردنەوە و ئامادەکردنی حوسێن ئەنوەر(بازگر) ـە و ساڵی ٢٠١٣ چاپی یەکەمی بڵاوکراوەتەوە و چاپی سێیەمیشی لە ٢٠١٨ دا چاپکراوە، لەم ڕۆژانەدا دەرفەتم بۆ ڕەخسا و خوێندمەوە. جێی ئاماژەیە سایتەکەی ڕێبوار بەزمانی فارسییە، هیوادارم ڕێبوار ئەو سایتە بە کواڵێتییەکی تر و بەزمانی کوردی ئەپگرەید بکات، تا خوێنەر و توێژەرەوان بتوانن سوودی زیاتری لێ ببینن. بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە سایتی موسڵیح شخولئیسلامی ڕێبوار www.rebwar.nu

(٥)بۆ ئازادی ، کۆکراوەی سەرجەم شیعرەکانی ڕێبوار، کۆکردنەوە و ئامادەکردنی حوسێن ئەنوەر(بازگر)، چاپی سێیەم ٢٠١٨.

(٦)ئەژین پەتیەی کورد، نووسینی حوسێن بەفرین، بەرەو ئازادی، کۆکراوەی شیعرەکانی ڕێبوار ، کۆکردنەوە و ئامادەکردنی حوسین ئەنوەر بازگر چاپی سێیەم ٢٠١٨ لاپەڕە

(٧)دیوانی دەنگ هەڵبڕە هەڵبژاردەیەک لە شیعرەکانی ڕێبوار چاپی دووەم ئینتشاراتی کانونی یارمەتی بە کوردستان- کەڵن ١٩٨٨.، لاپەڕە .٢٠

(٨)دیوانی سروودی سڵاوی ئازادی ڕێبوار چاپی دووەم ئینتشاراتی کانونی یارمەتی بە کوردستان- کەڵن ١٩٩٠، لاپەڕەکانی ٤٦ و ٤٧.

(٩)چەند لاپەڕەیەک لە دەفتەری ڕۆژانەم، بۆ ئازادی ، کۆکراوەی سەرجەم شیعرەکانی ڕێبوار، کۆکردنەوە و ئامادەکردنی حوسێن ئەنوەر(بازگر)، چاپی سێیەم ٢٠١٨.

(١٠)لام مەعلووم نییە ڕێبواری شاعیر تەرجەمەی ئەو دەقانەی لە چ زمانێکەوە ئەنجام داوە. تا ئەو جێگەیەی ئاگادار بم ڕێبوار جگە لە زمانی کوردی، زمانەکانی فارسی و ئینگلیزیش بەباشی دەزانێت.

(١١)دیوانی دەنگ هەڵبڕە هەڵبژاردەیەک لە شیعرەکانی ڕێبوار چاپی دووەم ئینتشاراتی کانونی یارمەتی بە کوردستان- کەڵن ١٩٨٨.، لاپەڕە .٩٠

(١٢)هەستی پاراو، وەرگێردراوی ئازاد لە گۆرانییەکانی ترەیسی چاپمەن، بۆ ئازادی ، کۆکراوەی سەرجەم شیعرەکانی ڕێبوار، کۆکردنەوە و ئامادەکردنی حوسێن ئەنوەر(بازگر)، چاپی سێیەم ٢٠١٨.

(١٣)گفتوگۆیەک لەگەڵ موسلیح ڕێبواری شاعیر، سازدانی عەبدوڵا سڵێمان(مەشخەڵ) گۆڤاری هانا ژمارە ١ ، خوولی دووەم ساڵی ٢٠١٦ لاپەڕە ١١٣ – ١٢٤.